

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

КАЛАШНИК ОКСАНА ВІКТОРІВНА

УДК 811.161.2'367.626:821.161.2-1

**ПРОНОМІНАТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНТИМНІЙ ПОЕЗІЇ
II ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.: СЕМАНТИКА І СТИЛІСТИКА**

10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, професор
Олексенко Олена Андріївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Степаненко Микола Іванович,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
ректор, професор кафедри української мови;

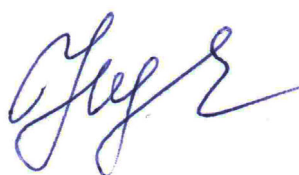
кандидат філологічних наук, доцент
Калашник Юлія Іванівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
доцент кафедри української мови.

Захист відбудеться «20» квітня 2021 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.053.05 Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 221-А.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В.

Автореферат розіслано «18» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Щербакова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблеми лінгвопоетики з огляду на прагматичний потенціал граматичних одиниць мови повсякчас привертають увагу дослідників. Це викликано тим, що функціонування слова в художньому тексті, зокрема поетичному, ніколи не обмежується його прямим значенням, а завжди набуває нових смислів, що пояснюється особливою структурою таких текстів: обмеженістю обсягу й максимальністю змістової та виражальної сторін. У поетичному тексті процес нарощення смислів відбувається найбільш інтенсивно, і це призводить до того, що слово стає семантично складним, збільшується кількість його значеннєвих асоціацій. Цей процес характерний для всіх частин мови, проте серед займенників він позначений своєрідністю, як своєрідним є й сам морфологічний клас прономінативів.

Займенникам як особливому морфологічному класу слів приділена значна увага в численних наукових працях українських та зарубіжних мовознавців (В. Виноградова, І. Вихованця, М. Жовтобрюха, Л. Маловицького, В. Мігіріна, В. Ожогана, М. Откупшикової, О. Падучевої, О. Петрової, М. Плющ, О. Селіверстової, Є. Сидоренко, М. Федорової, Н. Шведової та ін.).

Аналіз сучасного стану дослідження семантики й функцій прономінативів у структурі тексту показав, що це питання вивчали на матеріалі як українських, так й іншомовних текстів різних стилів і жанрів (Г. Волчанська, Я. Гін, І. Дудко, С. Золян, Т. Космеда, Т. Матвійчук, Л. Мацько, О. Олексенко, Н. Петренко, О. Селіверстова, Л. Синельникова, Т. Сільман, О. Скоробогатова, Н. Тесленко, М. Федоров, Р. Якобсон та ін.), проте недослідженою залишається сфера використання займенників у мові інтимної лірики другої половини ХХ – початку ХХІ ст. – періоду оновлення української поетичної картини світу з оперттям на мовно-літературні традиції, де прономінативам відведена особлива роль носія «безіменності» як характерної риси цього ліричного жанру, чим і зумовлена **актуальність теми дисертації**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах тем науково-дослідної роботи кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасна українська мова: когнітивний і прагматичний аспекти дослідження» (державний реєстраційний номер 0111U006434) і «Різноаспектне вивчення одиниць сучасної української мови» (державний реєстраційний номер 0120U104814). Тема кандидатської дисертації затверджена на засіданні вченої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 6 від 06.11.2015 р.) та уточнена на засіданні вченої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 2 від 27.02.2018 р.).

Метою дослідження є з'ясування художньо-семантичного наповнення й вияву стилістичного потенціалу прономінативів у текстах інтимної лірики II пол. ХХ – початку ХХІ століть.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) схарактеризувати методологію дослідження та його науковий інструментарій, обґрунтувавши наукові засади вивчення займенника як одиниці мовної системи та одиниці мовлення;

2) проаналізувати категоріальні ознаки та семантичний і прагматичний потенціал займенника;

3) розглянути й описати проблеми, яких торкалися науковці, досліджуючи семантику займенника;

4) окреслити основні художньо-семантичні моделі займенників як смислові конструкти, усталені в текстах інтимної лірики;

5) визначити характер художньо-семантичного наповнення займенника в текстах інтимної лірики;

6) виявити поширені в українській інтимній поезії зазначеного періоду стилістичні ознаки з структурно-смисловою домінантою – займенником;

7) з'ясувати роль прономінативів у стилістичному моделюванні української поетичної картини.

Об'єктом дослідження є прономінативи в текстах інтимної лірики.

Предмет дослідження – семантика й стилістична спроможність займенника як структурного компонента поетичного мовлення жанру інтимної лірики.

Для розв'язання поставлених у роботі завдань застосовано такі **методи дослідження**: *описовий* для репрезентації основного матеріалу дисертації: він передбачає виявлення, систематизацію та з'ясування специфіки функціонування займенника в поетичному тексті; *гіпотетико-дедуктивний*, що зумовлює вибірку фактичного матеріалу; *метод лінгвістичного спостереження та контекстуального аналізу* використано для визначення конкретних умов, у яких містяться досліджувані одиниці; під час опису фактичного матеріалу застосовано *семантичний аналіз* текстового значення займенника та *семантико-стилістичний*, що спрямований на визначення взаємозв'язку семантики займенника й загального стилістичного забарвлення інтимної поезії, вияву закономірностей нарощування смислових елементів унаслідок повтору займенників; *інтерпретаційно-текстовий* аналіз, який слугує встановленню змістової характеристики вживаних займенників як інструментів реалізації авторського задуму; *метод лінгвістичного моделювання*, що дозволив виявити художньо-семантичні займенникові універсали в текстах інтимної лірики.

Джерельна база роботи – твори інтимної, включно любовної та еротичної лірики II пол. XX – поч. XXI ст., як макротекст. Фактичний матеріал зібрано шляхом суцільної вибірки контекстів, у яких функціують прономінативи. Картотека містить понад 1500 фрагментів текстів із займенниковими слововживаннями. Зазначений період обрано для дослідження тому, що від поетів-шістдесятників почалася епоха другої хвилі модерну – оновлення української поетичної картини світу, зокрема інтимної лірики, яка за тяглістю традицій перейшла в третю хвилю – поетів дев'яностих, що триває й досі. Матеріал узято із творів Т. Алексик, І. Андрусяка, А. Бабічевої, К. Бабкіної, Ю. Бедрика, Ю. Винничука, О. Високого,

М. Вінграновського, О. Галети, Н. Горішної, В. Гужви, М. Даниленко, Л. Демської, І. Драча, С. Жадана, О. Забужко, В. Іващенко, Ю. Іздрика, К. Калитко, Т. Карабовича, Л. Кисельова, А. Кичинського, М. Кіяновської, Л. Костенко, В. Крищенко, Г. Крук, Д. Лазуткіна, М. Луківа, А. Любки, В. Мельника, К. Москальця, Б. Олійника, Ю. Островершенка, Д. Павличка, Н. Пасічник, М. Савки, В. Стах, С. Татчина, Б. Томенчука, В. Шовкошитного, М. Шунь.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві досліджено питання семантики, стилістичної спроможності та значущості займенників в українській інтимній поезії: уперше зроблено спробу окреслити художню семантику займенників різних розрядів у текстах інтимної лірики, виявити стилістичні преференції прономінативів, зокрема особливості стилістичних фігур, утворених за допомогою займенників. Уперше характер уживаності займенників в аналізованих текстах представлено у вигляді художньо-семантичних моделей. Робота актуалізує один із напрямів лінгвопоетичних студій – вивчення потенційних можливостей окремих частин мови, що виступають у художньому тексті маркером прагматики – образності, емоційності, експресивності.

Теоретичне значення роботи зумовлене розширенням уявлення про займенник як один з універсальних засобів поетичного мовлення, можливістю подальшої розробки теоретичних положень сучасної поетичної морфології, лінгвостилістики й лінгвопрагматики щодо семантичної та стилістичної диференціації мовних одиниць. Розкриття семантичної і стилістичної характеристик займенників, виявлення їхнього мовно-виражального потенціалу й особливостей функціонування в поетичному тексті визначають дисертаційну роботу як певний унесок у вивчення теорії прономінативів.

Практичне значення роботи. Наукові результати дослідження можуть бути використані у викладанні навчальних дисциплін мовознавчого змісту: сучасна українська літературна мова, стилістика сучасної української мови, лінгвістичний аналіз художнього тексту, лінгвістика тексту, спецкурсів, спрямованих на вивчення мови української поезії, поетичної граматики, а також під час керівництва кваліфікаційними науковими роботами різного рівня.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі теоретичні положення та практичні результати розроблено й отримано в дисертації одноосібно. Використані в роботі наукові напрацювання інших дослідників мають відповідні посилання. У статті, написаній у співавторстві, дисертантці належить ідея вивчення художніх повторів й аналіз матеріалу, пов'язаного зі стилістикою займенника.

Апробація роботи. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 4 від 17.11.2020 р.). За основними положеннями й результатами дослідження виголошено доповіді на таких наукових зібраннях: XVI Міжнародна конференція з актуальних проблем семантичних досліджень «Семантика мовних одиниць» (на матеріалі української та російської мов) (Харків, 2016); I Міжнародна науково-практична конференція «Людина і право в мові сучасних ЗМІ» (Одеса, 2017); VII Міжнародна наукова конференція «Мова, культура і соціум у

гуманітарній парадигмі» (Кам'янець-Подільський, 2017); XVII Міжнародна конференція з актуальних проблем семантичних досліджень «Художній текст: лексика, граматики, стилістика» (Харків, 2018); XXVII Міжнародна наукова конференція «Мова і культура» імені проф. Сергія Бураго (Київ, 2018); Міжнародна наукова конференція «Постать Г. Ф. Квітки-Основ'яненка в контексті історії української культури» (Харків, 2018); XVIII Міжнародна наукова конференція «Мова – текст – дискурс: проблеми структури та семантики» (Харків, 2019); Усеукраїнський науково-методичний семінар «Ефективні методи організації навчального процесу для засвоєння дисциплін гуманітарного циклу в технічних ВНЗ» (Харків, 2016); Усеукраїнські наукові читання, присвячені пам'яті професора С. І. Дорошенка (Харків, 2019).

Публікації. З теми дисертаційної роботи опубліковано 12 статей, із них 10 – у наукових виданнях, затверджених МОН України як фахові (1 – у співавторстві), і 2 – у закордонних наукових виданнях.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку наукової літератури (274 позиції), списку джерел ілюстративного матеріалу (41 позиція), додатків. Повний обсяг роботи становить 210 сторінок, основного тексту – 161 сторінка (7,7 д. а.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й основні завдання роботи, визначено об'єкт і предмет вивчення, з'ясовано методологію дослідження, обґрунтовано наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність одержаних результатів, схарактеризовано джерельну базу, наведено відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи та публікації, а також про структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретичні засади дослідження»** розглянуто проблемне питання про морфологічний статус займенника, а також погляди мовознавців на значення прономінативів різних розрядів.

У сучасній лінгвістиці питання про статус займенника як частини мови залишається дискусійним (роботи О. Безпояско, І. Вихованця, І. Кучеренка, В. Мігіріна, В. Ожогана, О. Падучевої, О. Селіверстової, Л. Синельникової та ін.). Ознайомившись з поглядами вітчизняних і зарубіжних дослідників, трактуємо займенник (прономінатив) як особливу повнозначну частину мови, що відзначається семантичною своєрідністю, однак неоднорідністю граматичних категорій і синтаксичних функцій.

Для прономінативів властиві семантична й функційна різноманітність. Дослідники виділяють субституційну, дейктичну, анафоричну / катафоричну функції, характеризують займенники як засоби вираження емоційного ставлення й репрезентації культурно значущої інформації, звертають увагу на те, що семантика досліджуваних одиниць зумовлює своєрідність їхніх функцій.

Вербалізуючи категорію персональності, особові займенники позначають учасників комунікативної ситуації. Однак у дискурсивній практиці спостерігаємо градацію їхньої семантики за ступенем узагальнення: від конкретного значення (конкретні особи) до абстрактного (люди загалом), тому особові прономінативи відображають не лише взаємини між учасниками комунікації, а й ставлення мовця до співрозмовників або третіх осіб. Присвійні функціують передусім як засоби вираження посесивного значення; указівні вказують на предмети, ознаки предметів, їхню кількість; заперечні позначають відсутність, неіснування особи, предмета, кількості, ознаки, причини, мети, підсилюють заперечний зміст усього речення; неозначені займенники виражають приблизне позначення предметних денотатів і денотативних станів та ситуацій, крім основних своїх функцій, можуть у конкретних контекстах брати участь у формуванні, вираженні й модифікації суб'єктивних відтінків значень, набувати додаткових конотацій; питальні дають змогу вияскравлювати скерованість думок мовця. Оскільки означальні та відносні займенники мають вужчу семантичну специфіку й бідніший прагматичний потенціал, вони не стали предметом нашої дослідницької уваги.

Займенники розглядаємо як один із мовних засобів інтимізації, спрямованих на забезпечення контакту адресанта й адресата, що проявляється, зокрема, в інтимній поезії.

Інтимну поезію вважаємо особливим жанром лірики, панівним мотивом якої є особисті, зокрема любовні, переживання ліричного героя / героїні. Матеріалом дисертації слугували тексти інтимної, включно любовної та еротичної лірики, які об'єднуємо в загальну назву «інтимна».

У другому розділі «Художньо-семантичний потенціал прономінативів в інтимній поезії» окреслені основні художньо-семантичні моделі займенників як смислові конструкти, усталені в текстах інтимної лірики.

У поетичному дискурсі спостерігаємо трансформацію мовних одиниць: семантична структура слова набуває кількох смислових рівнів. Така поява додаткових смислів притаманна всім частинам мови, зокрема й займенникам – обов'язковому складнику лірики, що формує її семантичні центри, своєрідно реалізуючись у жанрових варіантах.

В інтимній поезії прономінативи функціують як засоби вираження імпліцитних смислів, що не лише репрезентують прихований зміст, а й відіграють важливу роль у розкритті ідеї твору. Вони допомагають створювати образи ліричних героїв, моделювати їхні почуття, ставлення один до одного, формуючи специфічні типи відносин, передавані досліджуваними одиницями.

Спостерігаємо виразну функційну семантизацію найбільш уживаних особових займенників, що виявляється у формуванні типових моделей стосунків ліричних героїв. Своєрідністю позначені передусім прономінативи 1-ої та 2-ої особи. Уважаємо універсалією інтимної поезії ідеальну модель **Я+ТИ=МИ**, де **Я** – особа ліричного героя / героїні, **ТИ** – особа ліричного героя / героїні – об'єкта почуттів («любовне **ТИ**»), **МИ** – цілісний образ суб'єкта і об'єкта кохання («любовне **МИ**»):

...А поки **ти** ловила і сміялась, / І я тобі, як міг, допомагав... / На дощ **ми** не зважали, / **Ми** кохались / Серед хмільних і шовковистих трав (О. Високий). Можливі імпліцитні варіанти вживання цієї моделі за експліцитного використання **МИ** або **МИ** з **ТОБОЮ** без конкретизації складників. У моделі **Я–ТИ** значеннево основним виступає займенник **ТИ**: **Я** стільки думаю про тебе! / У сні таємні зву тебе. / Неначе **ти** – Душі потреба, / Дарунком послана з Небес... (В. Іващенко), хоча в окремих поезіях семантично акцентовані обидва.

Моделі **Я–ВИ**, **Я–ТИ–ВИ** в інтимній поезії відображають специфічні стосунки між інтерактантами. Звертання на **ВИ** виражає семантику пошанності, обожнювання об'єкта почуттів: До **Вас** у мріях і бажаннях лину, / **Ваш** ніжний образ мариться і сниться. / Я економлю кожну хвилину, / Щоб довше бути з **Вами** наодинці! (В. Іващенко) або репрезентує відстороненість унаслідок розриву стосунків, що особливо виразно демонструється у випадку «перемикання особи» (термін Я. Гіна), коли ліричний герой переходить від інтимного **ТИ** до відчуженого **ВИ**: ...В бентезі я!... Душа моя живе / **Твоїм** печальним іменем прозорим, / **Твій** теплий голос кров мою зове, / І я освітлений **твоїм** осіннім зором... / ...Мені приснились ми. Схвильовано і тихо / Ми ідемо по губи у Дніпрі, / І погляд **ваш** мені любов'ю диха, / Веселі плечі **ваші** білим сміхом / Мені сміються в легітнім Дніпрі!.. (М. Вінграновський).

Займенники 3-ї особи вживаються переважно у своїй основній функції – анафоричній. Художньо-семантичною домінантою вірша вони стають у зіставлюваній чи протиставлюваній парі **Я–ВОНА / ВІН**, коли ліричний герой **Я** або згадує моменти інтимного спілкування з ліричною героїнею / героєм (**ВОНА / ВІН**): ...Я, роздягаючись, до неї біг, / **Вона** приймала радісно мене, / Як дух, я входив в тіло водяне. / **Вона** сміялась від моїх торкань, / Просила: «Що ти робиш? Перестань!»... (Д. Павличко) чи взагалі стосунки між ними: ...**Вона** ще спить, беззахисна, наївна, / підступна й хитра, наче не моя. / Дивлюсь на **неї** – і самому дивно: / ну хто без **неї** – хай такої – я? (В. Гужва); або є об'єктом кохання, про яке не здогадується, і тому тільки опосередковано, як неучасник, може входити до сфери комунікативного меседжу, що спостерігаємо, наприклад, у поезії С. Жадана «Жінка з чорним, як земля, волоссям...»: ...**Я** готовий влаштувати на **її** вулиці страйки, / лише б бути ближче до **її** ніжності й люті, / і слухати **її** постійні байки / про те, з ким **вона** спить і кого **вона** любить. / **Я** вигадую нові літери та розділові знаки, / я вб'ю всіх старих поетів, які ще щось пишуть, / щоби **вона** забувала про те, що могла знати, / щоби **вона** дивилася в темряву й слухала тишу... (С. Жадан). Зрідка трапляються випадки семантичного наголошення прономінативів **ВІН / ВОНА** як вираження загальнолюдського розуміння кохання, що передбачає двох осіб протилежної статі: **Він і вона**. Окремі два світи. / З'єднати може їх лише кохання. / Але до нього треба дорости / Душею, інтелектом і бажанням (В. Іващенко).

Особові займенники демонструють лівобічну й правобічну сполучуваність із якісними прикметниками, що супроводжується високим ступенем образності, особливо в разі переносного використання ад'єктивів: **Я** терпка, як райських яблук

смак, / Лиш цього ти не збагнеш ніяк (В. Крищенко); ...**Прекрасна ти!** Я за тобою гину, / Та не терплю твоїх лякливих втеч (Д. Павличко).

Присвійні прономінативи семантично співвідносні з особовими, тому й модель **МІЙ+ТВІЙ=НАШ** та частотність їхнього функціонування подібні. Семантика цієї моделі відображає особливості внутрішнього світу ліричних героїв, їхні емоції та почуття: *Я – власниця, коханий! Зрозумій! / Ти тільки мій, як світ оцей, як квіти, / Ти тільки мій, як це спекотне літо. / Моє це літо! Й ти у ньому – мій! / Я – власниця, усе твоє – моє: / І вічний сумнів «бути чи не бути», / Натхнення злет і навіть горе люте – / Моїм хрестом, моїм горбом стає. / Моя – твоя покута перед Богом! / Моя – твоя самотницька дорога! / В софітах слави, у снігах завій / Я – власниця, і ти, коханий, мій!* (Н. Горішна).

Особові й присвійні займенники, як і прономінатив **СВІЙ**, формують семантичні центри сфери **СВОГО**. Протилежне поняття **ЧУЖИЙ** репрезентоване займенниками **НІХТО**, **НІЩО**, **ХТОСЬ**, **ІНШИЙ**, що можна вважати особливістю інтимної поезії, оскільки в інших контекстах вони можуть мати іншу семантичну специфіку. Зокрема, найбільш поширений неозначений займенник **ХТОСЬ** забезпечує інтерпретаційну відкритість потрактування змісту досліджуваної поетичної мови. **ХТОСЬ – невідомий**: ... *А потім – робота й родина, / Гірке, мов полин, каяття. / Комусь ти і мати, й дружина, / Без тебе життя – не життя* (М. Луків); **ХТОСЬ – не названий**: ... *І в недобру для серця пору / я сказала комусь: – Люблю... – / Хтось підносив мене до неба, / я вдихала його голубе... / І не мріяла вже про тебе, / щоби цим не образить тебе...* (Л. Костенко); **ХТОСЬ – дехто, будь-хто**: ...*Я для тебе буду красивою, / А для когось, може, й ніякою, / А для когось лихою, впертою, / це для когось відьмою, коброю...* (Л. Костенко).

Заперечні займенники **НІХТО** і **НІЩО**, утворюючи із особовими моделі **Я–НІХТО**; **МИ–НІХТО** (**Я+ТИ**); **НІХТО, КРИМ МЕНЕ**; **НІХТО, КРИМ ТЕБЕ**; **НІХТО–ВЗАГАЛІ ЖОДЕН**, виступають антонімічними до особових, причому такі моделі можуть виражати як позитивну емоцію (**НІХТО, КРИМ ТЕБЕ**; **НІХТО, КРИМ МЕНЕ**): ...*Коли ми вдвох – всі зорі яскравіші / І не страшить в житті переполох. / Коли ж нема – ніхто не зможе втішити... / Тож будьмо, любя, будьмо вдвох* (В. Крищенко), так і негативну (**Я–НІХТО** чи **МИ–НІХТО**): ...*Я ніхто для тебе. І дарма / До твоїх долоней серце лине. / Всю її – кохану і єдину – / Винести очима крадькома. / Я ніхто для тебе...* (Л. Кисельов).

У текстах любовної лірики вказівні прономінативи виражають указівку на ліричного героя (героїню) або на саме почуття кохання, причому займенник **ТОЙ**, **ТА**, **ТЕ** вживається на позначення подій, осіб, почуттів, віддалених у часі й просторі як згадка про них або як про щось узагальнене, а займенники **ЦЕЙ**, **ЦЯ**, **ЦЕ**, відповідно до своєї узуальної дейктичної функції, указують на події і явища, хронотопно наближені до ліричного героя-мовця: *Мороз ударив – листя обпалив. / На травах іній заіскрився біло. / Згадаю ту, яку колись любив, / І усміхнуся спогадам несміло...* (М. Луків); *Промовчу я, нічого не скажу, / Хоча душа заповнена словами. / Від заздрісних очей я збережу / Оцю любов, що розцвіла між нами...* (В. Крищенко).

Спостережено випадки семантико-граматичної редукції займенників, наближення їх до класу партикул, що, як відомо, надає ліричному твору ознак виразної інтимізації: *...Коли стало любити важче, / І солодше любити знов... / Сеньйорито, колюче щастя, / Хто воно за таке любов?..* (М. Вінграновський).

Поодинокі вживання в інтимній поезії займенників інших розрядів не мають яскравої прагматичної скерованості, тому залишилися поза дослідницькою увагою.

Проведений аналіз засвідчив, що в текстах інтимної лірики займенники формують типові художньо-семантичні центри, беруть участь у створенні образів ліричних героїв, вираженні їхніх почуттів, своєрідно закріплюючись за специфічними типами відносин, властивих для ліричних героїв досліджуваного жанру.

Третій розділ «Займенник як засіб творення стилістичних фігур» присвячено дослідженню поширених в українській інтимній поезії зазначеного періоду стилістем із структурно-сисловою домінантою – займенником.

Особові займенники *Я, ТИ, МИ, ВИ* та співвідносні з ними присвійні як універсалія інтимної лірики, навколо якої вибудовується текст вірша, перебирають на себе функції центроутворювальних, домінувальних у низці стилістичних фігур, а також можуть виступати як самостійні стилістеми.

Частотність використання особових займенників і співвідносних з ними присвійних відображає мовне явище – «згущення» граматичних форм (див. роботи Р. Якобсона, О. Скоробогатової) як смислоутворювальний центр поезії: *Ми – двоє у крил. / І ти, і я. / Ти – двоєкрил, / Бо я – твоя. / Ми – двоє вуст. / Тобі й мені / В губах цих глузд / На самім дні...* (І. Драч).

Для флективних мов навзагал, як відомо, притаманний **пропуск** особових займенників як надмірної вказівки на особу при фінітних дієсловах, що мають автономні показники особи – особові закінчення. Коли особовий займенник випущений у реченні з дієсловами минулого часу чи умовного способу, з'являється інтрига – про кого йдеться, аж поки автор не назве цю особу чи займенником *Я*, чи *ТИ*, чи якимось інакше. Такий пропуск слід віднести до спеціального **стилістичного прийому**. Наприклад, у вірші Т. Алексик у перших двох рядках уживаються дієслова в минулому часі жіночого роду, і тільки наприкінці строфи з'ясовується особа діяча: *Забула все і всіх забула, / Не бачила, не чула, / Нікого вже й не помічала, / Твій погляд знову лиш відчула, / І знову я себе втрачала...* (Т. Алексик).

Найпоширенішою фігурою мови в інтимній поезії (у нашій картотечі 256 одиниць) у різних її видах за участі займенників (як, припускаємо, і в ліриці навзагал) є **синтаксичний повтор** – потужний стилістичний та структурно-організаційний засіб вірша.

Виразником змістового стрижня інтимної лірики виступають займенники 1-ої та 2-ої особи, що утворюють **дейктичну анафору** – найбільш поширений вид повтору в цьому жанрі: *я ваніль / я тебе огортаю... / я беру у полон... / ...ти вдихни мене всю... / я тобі розкажу / я ваніль / я ваніль / я ваніль* (М. Савка); *Ти, наче із хвилі морської... / Ти вся лазурова, як море... / Ти, наче богиня Любові... / Ти*

святишся в кожному слові... / **Ти** сяєш у кожній краплині, / **Ти** пахнеш штормами і бризом!... / **Ти** вибухнуть можеш сюрпризом! (В. Шовкошитний).

Анафора як домінувальний засіб і в структурній організації текстової канви, і на її семантико-стилістичному рівні вияскравлюється у випадку вживання повторюваних займенників у напрямку **Я–ТИ–МИ**: ... **я** беру на бордаж твої хвилі / **я** ловлю на голий понт твої риби... / **ти** ні разу не дала мені впасти / **ти** ні року не цвіла не для мене... / **ми** двіжуєм по дворах і порталах / **ми** пірнаєм під гольфстріми свідомості... (Ю. Іздрик). Пропонуємо називати таку фігуру «**градаційною анафорою**». Густота повторення дейктичної анафори в інтимній ліриці утворює рефрен поезії, що перебирає на себе функції смислоцентричного засобу.

Епіфору, зокрема й в інтимній ліриці, використовують як засіб акцентуації автором висловленого. Важливу роль в організації цієї стилістичної фігури відіграють займенники, передусім референційно співвідносні з першою та другою особами – із суб'єктом стану закоханості й об'єктом цього почуття: ...**Я** так стужився за тобою, / **Любов моя, життя моє**... / **Згадай мене за далиною, / Любов моя, життя моє**... / **А я зову тебе судьбою, / Любов моя, життя моє**... (М. Луків). У цьому разі, як і в багатьох інших випадках, спостерігається симбіоз кількох стилістичних прийомів, фігур і тропів – епіфори, інверсії, повтору, персоніфікації й метафоризації, що значною мірою увиразнює вірш.

Анафоричні та **епіфоричні рефрени** за участі прономінативів, на які припадає смислове прагматичне навантаження, називаємо дейктичними: **Мені** не йти **тобі** услід – / **Твоя хода – понад водою!**.. / **Мені** не йти **тобі** услід... / **Мені** не йти **тобі** услід... / **Мені** не йти **тобі** услід... (В. Шовкошитний); **В присмерку саду двоє стоять, / Слово знайоме повторюють наче**... / **Можє, це ти, можє, це я, / Можє, це юність відлунює наша?** / **Тиша торкає струну ручая, / Тільки і він про усе не розкаже**... / **Можє, це ти, можє, це я, / Можє, це юність відлунює наша?**.. (В. Крищенко).

Виділяємо в окремий вид епіфори **антитетичну епіфору**, в основі якої лежить контекстуальна антонімія займенників: **В гуркоті гучногось, / Де гуде земля і небо,**– / **Хочу думати про щось**... / **Але думаю про тебе.** / **В тихім полі між колось, / Де лиш жайворонка щебет,** – / **Хочу думати про щось**... / **Але думаю про тебе**... (В. Крищенко).

Анепіфора, до складу якої входять особові займенники **Я, ТИ, МИ** та співвідносні з ними присвійні **МІЙ, ТВОЙ, НАШ**, – поширене явище в інтимній поезії, оскільки акцентування на суб'єктах, пов'язаних почуттям кохання, стану, викликаного цим почуттям, сягає свого апогею саме в подвійних повторах, що мають форму кільця – висловленою думкою чи оцінкою починається строфа або й увесь вірш, і цією ж думкою завершується, таким чином домінуючи в поезії, стаючи семантикоцентричною. Кількаразовим уживанням займенників досягається високий рівень інтимізації й експресивізації почуттів: **Моя любове! Я перед тобою. / Бери мене в свої блаженні сні.** / **Лиш не зроби слухняною рабою, / не ошукай і крил не**

обітти!.. і далі насамкінець вірша ...*Моя любове! Я перед тобою. / Бери мене в свої блаженні сні* (Л. Костенко).

Повторювана в кінці строфи й усього вірша анепіфора із семантично акцентованими прономінативами вибудовує кільце із ланок цієї фігури, тому називаємо її **подвійною** чи **ланцюжковою**: *Нарешті заспокоїлась – ти є! / Ніхто тебе у мене не відійме. / Я півжиття ждала твої обійми, / Нарешті заспокоїлась – ти є! / Та ріже, наче грудка монпансьє, / Солодкий біль. Ні-ні, та і озветься. / Цілуй мене! Цілуй мене у серце! / Нарешті заспокоїлась – ти є!* (Н. Горішна). Таке вживання анепіфори слід розглядати як рефрен, що виступає лейтмотивом вірша. Як ідіостилістема ця фігура притаманна поетиці тих авторів, твори яких позначені високим ступенем емотивності.

Займенники в складі анепіфори беруть участь і в ритмічній організації висловлення та в увиразненні колориту поетичного мовлення, тобто в посиленні естетичного впливу на читача.

Менш поширені, але не менш стилістично потужні фігури мови, що базуються на повторі й до складу яких увіходять займенники, – **епанафора**: *Я обніму тебе. Тебе я обнімаю* (М. Вінграновський), **катафора**: *Ця казка днів – вона була недовгою. / Цей світлий сон – пішов без вороття. / Це тихе сяйво над моєю долею! – / воно лишилось на усе життя* (Л. Костенко) та повтор структурних елементів слова (**мовна гра**): *недрами / не дра-ми / ми / без драми / ми / свободами / ми / крізь брами / ми...* (А. Бабічева). Вони мають яскраво виражену здатність акцентувати основне в змісті вірша.

Антитеза як стилістична фігура інтимної поезії досить часто базується на протиставленні ліричних образів, виражених особовими займенниками *Я, ТИ*, і тих дій, станів, ознак і явищ, що пов'язані з таким протиставленням. Особливо це притаманне тим віршам, де йдеться про відсутність спільного почуття, про односторонню закоханість ліричного героя або про розрив стосунків, таким чином утворюється образна антитеза, заснована на контрасті: *Усе вже сказано / І переказано. / Тобі – в цей бік іти, / А в той – мені. І далі Мені валізу взять – / Усе, що маю я, / Тобі – пальто вдягти / І шаль свою...* (В. Крищенко). У цьому разі фігура базується і на вказівних, антонімічних за своєю суттю, займенниках *ТОЙ, ЦЕЙ*, що посилює ефект антитези.

Пронімінативи зрідка увіходять до складу тропів. Семантично близьке до антитези стилістичне явище **оксюморон**: *Не треба іронічних нот, облиш. / Облиш цей скепсис вдаваний, не треба. / Чужа моя, ти так мені болиш, / Як небу сонце, що упало з неба...* (В. Шовкошитний).

Серед інших тропеїчних засобів трапляються **порівняння**, причому переважає поетична тенденція у виборі об'єктів порівняння – природоморфізація людини як потужний фактор для аналогізації коханого / коханої (*ТИ*) з явищами й предметами природи, що мотивується різнотипною актуалізацією вражень: *Ти така чаклунська, як весна! / Я – неначе вересень, мрійливий... / Озовись! Ти – мрій моїх весна! / Наче*

світлий *спомин* про причастя. / *Ти*, напевно, те, що зветься – *Щастя!* (В. Шовкошитний).

Інші розглянуті стилістичні прийоми, фігури й тропи в аналізованих текстах любовної лірики поодинокі.

Аналіз текстів інтимної лірики українських поетів II пол. XX – поч. XXI ст. виявив певні традиції в стилістичному використанні прономінативів, зокрема їхню активну вживаність у складі анафори, епіфори, анепіфори, антитетичних дейктичних повторів, епанафори, катафори та як елементів мовної гри чи тропів.

Різноманіття ідіостилістичних фігур і тропів за участі займенників спостерігаємо в інтимній ліриці М. Вінграновського, Н. Горішної, Л. Костенко, В. Крищенко, Д. Павличка, В. Шовкошитного та ін., що робить індивідуальний стиль поетів упізнаваним і яскравим.

У Висновках узагальнено основні результати дослідження.

Теоретичні засади роботи заґрунтовані на неоднозначному потрактуванні мовознавцями статусу займенника як морфологічної одиниці й на підходах до вивчення його як об'єкта поетичної граматики.

Розглядаємо займенник як особливу повнозначну частину мови, що відзначається контекстуальною семантичною своєрідністю і неоднорідністю граматичних категорій та синтаксичних функцій. Приймаємо утрадиційнену класифікацію займенників за значенням.

Крім основних своїх функцій (субституційної, дейктичної, анафоричної / катафоричної), прономінативи різних лексико-семантичних розрядів у текстовому вживанні можуть брати участь у формуванні, вираженні й модифікації суб'єктивних відтінків значень, набувати додаткових конотацій, зокрема вони забезпечують контакт між адресантом і адресатом, моделюють інтимізацію спілкування, притаманну, найперше, інтимній поезії.

Тексти інтимної лірики насичені передусім особовими займенниками, які відзначаються автосемантичністю вживання і виразною функційною семантизацією, що виявляється у формуванні типових моделей стосунків ліричних героїв, виділених у роботі.

Уважаємо універсальною інтимної поезії ідеальну модель $Я+ТИ=МИ$, де *Я* – особа ліричного героя / героїні, *ТИ* – особа ліричного героя – об'єкта почуттів («любовне *ТИ*»), *МИ* – цілісний образ суб'єкта і об'єкта кохання («любовне *МИ*»). Можливі імпліцитні варіанти вживання цієї моделі за експліцитного використання *МИ* або *МИ з ТОБОЮ* без конкретизації складників. У моделі *Я–ТИ* значеннєво основним виступає займенник *ТИ*, хоча трапляється семантична акцентуація обох.

Менш поширені в інтимній поезії моделі *Я–ВИ*, *Я–ТИ–ВИ*. Звертання на *ВИ* презентує семантику пошанності (коханий / кохана – муза, ідеал) або відображає відчуженість унаслідок розриву стосунків. Модель *Я–ТИ–ВИ* демонструє явище

«перемикання особи» як вияв виниклої дистанції, що і є змістовим центром поезії.

Займенники 3-ї особи переважно вживаються утрадиційнено анафорично. Коли ж ці прономінативи вказують на коханого чи кохану, вони набувають семантики відстороненості, передають авторський «погляд збоку» на певну інтимну ситуацію.

Особові займенники демонструють лівобічну й правобічну сполучуваність із якісними прикметниками, що супроводжується високим ступенем образності, особливо в разі переносного використання ад'єктивів.

Частотність використання присвійних прономінативів, співвідносних з особовими займенниками, теж зумовлена специфікою досліджуваної поезії, для якої характерна модель *МІЙ+ТВІЙ=НАШ*. Ця модель репрезентує передусім особливості внутрішнього світу ліричних героїв, їхні емоції та почуття.

Зазначені особові й присвійні займенники формують семантичні центри сфери *СВОГО*. Протилежне поняття *ЧУЖИЙ* репрезентоване прономінативами *НІХТО, НИЩО, ХТОСЬ, ІНШИЙ*, що вважаємо особливістю інтимної поезії, оскільки в інших мовленнєвих ситуаціях ці займенники можуть виражати інше смислопозначення. В антонімічному поєднанні з особовими вони утворюють моделі *Я–НІХТО; МИ–НІХТО (Я+ТИ); НІХТО, КРІМ МЕНЕ; НІХТО, КРІМ ТЕБЕ; НІХТО–ВЗАГАЛІ ЖОДЕН*.

Указівні займенники в інтимній ліриці вказують на ліричного героя / героїню як об'єкт любові або на саме почуття кохання. Зафіксовано випадки міжчастиномовної транспозиції прономінативів *ТАКА, TAKE, ТА, ТОЙ*, що є, як відомо, виразним засобом інтимізації.

Поодинокі вживання в інтимній поезії інших займенників не створюють значеннєву необхідність фіксації на них дослідницької уваги.

Займенники в інтимній ліриці реалізують потужні стилетвірні можливості. Передусім звертає на себе увагу домінувальна семантична функція особових займенників *Я, ТИ, МИ, ВИ* й співвідносних з ними присвійних у низці стилістичних фігур та їхня здатність виступати самотійними, автономними стилістемами.

Одним із виявів найпоширенішої в ліриці навзагал, і в інтимній зокрема, фігури мови – повтору є «згущення» в різних граматичних формах особових займенників *Я, ТИ* та співвідносних із ними *МІЙ, ТВІЙ* як вираження особливостей структурування інтимної поезії навколо універсалії, утвореної згаданими прономінативами.

Стилістичним прийомом вважаємо навмисний пропуск особових займенників у семантично недостатньому контексті.

Поширеним в інтимній поезії є один із видів повтору – дейктична анафора зі змістовим стрижнем – займенниками 1-ої та 2-ої особи.

Уводимо термін «градаційна анафора» й пропонуємо розглядати як таку «згущення» повторюваних займенників у напрямку *Я–ТИ–МИ*.

Епіфора за участі займенників в інтимній ліриці акцентує висловлене. Широко спостерігаються анафоричний та епіфоричний рефрени за семантикоцентричної участі займенників, які пропонуємо назвати дейктичними анафоричними й епіфоричними рефренами. Вони мають зосереджувально-сміслову навантаженість, інтимізують виклад.

Стверджуємо, що поряд з визнаною мовознавцями антитетичною анафорою існує й антитетична епіфора, заснована на контекстуальній антонімії займенників. Антитетичний повтор за участі займенників має здатність переходити в антитетичний паралелізм, суттю якого є не протиставлення, а зіставлення двох осіб, об'єднаних спільним почуттям любові.

Семантичні пріоритети, пов'язані з інтимними стосунками ліричних героїв, виділяються за допомогою анепіфори – подвійного повтору, що має форму кільця й тим самим окреслює смислове коло поезії, у центрі якого за займенниками 1-ої та 2-ої особи криється «інкогніто» ліричних героїв.

Пропонуємо виділяти такий вид анепіфори, складниками якої є прономінативи, як подвійна чи ланцюжкова, оскільки вона є кільцевою для всього твору й водночас кільцевою для першої строфи.

Стилістична фігура антитеза, в основі якої протиставлення прономінативів *Я–ТИ, МІЙ–ТВІЙ*, виражає передусім мотив розлуки чи розлучення, при цьому протилежні полюси акцентуються й за допомогою протиставлення додаткових чинників – локусу, дій, внутрішніх властивостей ліричних героїв.

Тропи, утворювані займенниками, – явище мало поширене в інтимній поезії. 3-посеред усіх можливих трапляються оксюморон і порівняння, основою якого переважно є природоморфізація коханого / коханої (*ТИ*).

Установлено, що для стилістичних фігур з прономінативним складником, поширених в інтимній поезії, притаманний синтетизм вираження – поєднання кількох фігур, прийомів, тропів з метою емотивної фокусації, досягнення найвищого ступеня інтимізації твору, причому одна з фігур виступає основною. Поєднуються епіфора, інверсія, повтор, персоніфікація та метафоризація, а також анепіфора, градація й анафора; анафора, антитеза, порівняння та ін.

Картина художнього мовомислення українських поетів презентована в інтимній ліриці визначеними прономінативними моделями лінгвостилістичного (формально-змістового) відтворення почуттєвої сфери, що свідчить про тяглість лінгвопоетичних традицій у межах українського інтимного нарративу, який постає як єдина художня картина світу.

Проте матеріал дослідження дає підстави для висновку про певні пріоритети у використанні стилістичних фігур в окремих авторів. Надзвичайно насиченими прономінативами в їхньому різноманітному стилістичному вияві є тексти інтимної лірики М. Вінграновського, Л. Костенко, В. Крищенко, Н. Горішної, М. Луківа, В. Іващенко та ін. Зокрема, дейктична епіфора поширена в ліриці В. Крищенко, М. Луківа, Н. Горішної. Дейктична анафора частотна, крім названих авторів, у поезіях Ю. Іздрика, Д. Павличка, Т. Алексик,

В. Шовкошитного, Ю. Винничука та ін. Подвійна анепіфора (ланцюгова) як ідіостилістична фігура притаманна художньому мовленню поетів з вираженою «напругою пристрасті» й високим ступенем емотивності – Н. Горішній та В. Крищенку. Інші типи стилістичних фігур і тропів за участі займенника трапляються в текстах спорадично.

Отже, у роботі виявлено широкі семантико-стилістичні спроможності прономінативів в українській ліриці інтимного спрямування, що демонструють тяглість традицій і багатство їхнього використання в українській поезії.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшій розробці теорії й практики поезики в напрямі вивчення семантико-стилістичного навантаження інших морфологічних одиниць, зокрема тих, що не мають власного лексичного значення або зазнають десемантизації за умови вживання в певному поетичному тексті.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації (фахові видання України):

1. Калашник О. В. Семантико-стилістичні особливості прономінативів у поетичному тексті. *Лінгвістичні дослідження*: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2015. Вип. 39. С. 63–67.

2. Калашник О. В. Семантичне наповнення особових прономінативів в інтимній ліриці Олександра Високого. *Лінгвістичні дослідження*: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. Вип. 42. С. 29–35.

3. Калашник О. В. Займенник як засіб творення стилістичних фігур. *Лінгвістичні студії*: збірник наукових праць Донецького національного університету імені Василя Стуса; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2016. Вип. 32. С. 37–41.

4. Калашник О. В. Займенники у складі художньої анафори як стилетвірні елементи інтимної лірики. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. Вип. 44. С. 155–158.

5. Калашник О. В. Пронімінативи як складники семантичних полів свій / чужий у сучасній інтимній поезії. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). Дрогобич, 2017. № 8. Т. 1. С. 92–95.

6. Калашник О. В. Семантичне наповнення заперечних займенників в інтимній поезії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Філологія». Одеса, 2017. Вип. 31. Т. 1. С. 42–44.

7. Калашник О. В. Місце займенників в організації поетичного тексту. *Лінгвістичні дослідження*: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. Вип. 48. С. 169–173.

8. Калашник О. В. Редукція семантико-граматичних ознак займенника в поетичному мовленні. Наукове видання «*Мова і культура*». Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. Вип. 21. Том IV (193). С. 127–132.

***Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації
(зарубіжні галузеві видання):***

9. Калашник О. В. Займенник як засіб вираження імпліцитних смислів. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2017. № V (31), Issue 118. P. 29–32.

10. Калашник О. В. Особливості атрибутивної сполучуваності прономінативів в інтимній поезії. *Scientific Journal «Virtus»*. Montreal, 2018. Issue 24. P. 137–139.

***Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації
(фахове видання України):***

11. Калашник О. В., Олексенко О. А. Морфологічно акцентовані повтори як стилістичний прийом у поезії. *Лінгвістичні дослідження*: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 53. С. 230–241.

***Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації
(стаття):***

12. Калашник О. В. Комунікативно-прагматичний ефект вживання неозначених займенників в інтимній поезії. *Одеський лінгвістичний вісник*. Науково-практичний журнал. Спецвипуск. Одеса, 2017. С. 73–75.

АНОТАЦІЯ

Калашник О. В. Пронімінативи в українській інтимній поезії II пол. XX – поч. XXI ст.: семантика і стилістика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди МОН України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню семантико-стилістичних особливостей займенників у мові інтимної лірики другої половини XX – початку XXI ст. як періоду оновлення української поетичної картини світу з опертям на мовно-літературні традиції, де прономінативам відведена особлива роль носія «безіменності» – характерної риси цього ліричного жанру. Описано проблеми, яких

торкалися науковці, досліджуючи семантику займенника, окреслено основні художньо-семантичні моделі займенників як смислові конструкти, усталені в текстах інтимної лірики, визначено характер художньо-семантичного наповнення займенника в текстах інтимної лірики, виявлено поширені в українській інтимній поезії зазначеного періоду стилістичні моделі із структурно-смисловою домінантою – займенником, з'ясовано роль прономінативів у стилістичному моделюванні української поетичної картини.

Ключові слова: прономінатив, займенник, художньо-семантичне наповнення, інтимізація, художньо-семантичні моделі, стилістичні моделі, стилістичні фігури, поетичний текст, українська картина поетичного мовлення, інтимна лірика.

АННОТАЦІЯ

Калашник О. В. Пронимативы в украинской интимной поэзии II пол. XX – нач. XXI века: семантика и стилистика. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды МОН Украины, Харьков, 2021.

Диссертация посвящена исследованию семантико-стилистических особенностей местоимений в языке интимной лирики второй половины XX – начала XXI века – периода обновления украинской поэтической картины мира с опорой на литературные традиции, где прономинативам отведена особая роль носителя «безыменности» как характерной черты этого лирического жанра. Описаны проблемы, которых касались ученые, исследуя семантику местоимения, очерчены основные художественно-семантические модели местоимений как смысловые конструкты, устоявшиеся в текстах интимной лирики, определен характер художественно-семантического наполнения местоимений в текстах интимной лирики, выявлены распространенные в украинской интимной поэзии исследуемого периода стилистичні моделі со структурно-смысловой доминантой – местоимением, определена роль прономинативов в стилистическом моделировании украинской поэтической картины.

Ключевые слова: прономинатив, местоимение, художественно-семантическое наполнение, интимизация, художественно-семантические модели, стилістичні моделі, стилистические фигуры, поэтический текст, украинская картина поэтической речи, интимная лирика.

SUMMARY

Kalashnyk O. V. Pronominals in Ukrainian intimate poetry of the second half of the XXth – the beginning of the XXIst centuries: semantics and stylistics. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology, specialty 10.02.01 – the Ukrainian language. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of

Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The thesis is devoted to the research of the pronouns use in the language of intimate lyrics of the second half of the XXth – the beginning of the XXIst centuries – the period of the Ukrainian poetic world view renewal. The analysis bases on linguistic and literary traditions, where pronominals are assigned a special role of the bearer of "namelessness" – a definitive feature of this lyrical genre.

The research is carried out in up-to-date scientific paradigm that covers the problems of linguistic poetics with the emphasis on the pragmatic potential of grammatical language units. These problems, including the ones related to the functioning of nominatives, have been covered in a number of researches of Ukrainian and other languages, but the complex and comprehensive investigation of artistic semantics, stylistic capacity and significance of pronouns in Ukrainian intimate poetry has not been done yet.

The scientific novelty of the thesis is that it is a first attempt to study the artistic capacity of the grammatical class of words – pronouns – in the language of intimate lyrics in Ukrainian linguistics: to outline the artistic semantics of pronouns of different groups in intimate lyrics, to identify common stylestemes with a pronoun as a structural and semantic dominant in the Ukrainian intimate poetry of this period, to clarify the role of pronominals in the stylistic modeling of the Ukrainian poetic map. The work actualizes one of the modern trends in lingual-poetic studies – the analysis of the potential capacity of certain parts of speech (imagery, emotionality, expressiveness), which act as pragmatic markers in a literary text.

The first part discusses the problems of determining the pronoun part of speech status and generalizes meanings of pronominals of different groups.

In modern linguistics, the problem of the status of the pronoun as a part of speech remains debatable. After getting acquainted with the views of Ukrainian and foreign researchers, we interpret the pronoun (pronominal) as a separate part of speech of unique nature, marked by semantic originality and heterogeneous grammatical categories and syntactic functions.

It is emphasized that the pronominals are characterized by semantic and functional diversity. Paying attention to the fact that semantics of the studied units determines their functional specificity, the scientists single out substitutional, deictic, anaphoric / cataphoric functions of pronouns and describe them as a means of expressing emotional attitude and representing culturally significant information.

In the second part of the thesis, the main artistic and semantic models of pronouns as semantic constructs established in the texts of intimate lyrics are outlined. Attention is focused on the semantic transformation of language units in poetic discourse. In intimate poetry, pronominals function as a means of expressing implicit meanings that not only represent the hidden meaning, but also play an important role in revealing the idea of the poem.

Lyrical texts are saturated primarily with personal pronouns, marked by autosemantic use, though their use in the language of intimate poetry reveals their

expressive functional semantization, which is manifested in the formation of typical models of relations between lyrical characters.

The third part focuses on the stylistic potential of pronominals. It is proved that personal pronouns *I*, *YOU* (2nd person singular), *WE*, *YOU* (2nd person plural) and their corresponding possessives as a universal of intimate lyrics, around which the text of the poem is built, form the centre and dominate in a number of stylistic figures, and can act as independent stylestemes.

The thesis reveals the broad semantic and stylistic capacity of pronominals in Ukrainian intimate lyrics. The map of Ukrainian poets' artistic-linguistic thinking is represented by certain pronominal models of linguistic-stylistic (formal-semantic) reproduction of the sensory sphere, which testifies to the longevity of linguistic-poetic traditions within the Ukrainian intimate narrative, which appears as an integral artistic representation of the world.

Key words: pronominal, pronoun, artistic-semantic content, intimization, artistic-semantic models, stylestemes, stylistic figures, poetic text, Ukrainian poetic mapping, intimate lyrics.

*Відповідальна за випуск
кандидат філологічних наук, професор
Олексенко Олена Андріївна*

Підписано до друку 25.01.2021 р.
Формат 60×1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Умовн. друк. акр. 0,9. Наклад 100 прим.
Зам. № б/н. Надруковано СПД ФО Степанов В. В.,
м. Харків, вул. Ак. Павлова, 311.
Свідоцтво про державну реєстрацію В00 № 941249 від 28.01.2003 р.

